

Orren i Skåne 2018

Orren är en utpräglad Norrlandsfågel och 75 % av landets orrar påträffas norr om den biologiska norrlandsgränsen, Limes Norrlandicus, som löper mellan södra Värmland och Gästrikland.

I Skåne fanns orren förr på ängar, hagmarker och hyggen förutom på myrarna. Nu blir dock orrarna snabbt färre.

En riktad inventering 2018 befäster den starkt minskande trenden, där orren nyligen har försvunnit från flera kommuner.

I andra områden är beståndet så utglesat att risken är överhängande för att orrspelet kommer att försvinna inom kort.

Hoppet står till myrmarkerna i nordöstra delen av landskapet. Kanske kan den stora branden på Vakö myr sommaren 1992 förklara ett något överraskande utfall av årets inventering.

Richard Ottvall

Min egen första kontakt med orre som ung grabb i slutet av 1970-talet var på en äng utanför Tyringe. Jag cyklade på grusvägar till lokalen och flera tuppar spelade på gräsmarken endast några hundra meter bort. De var inte alls så räddhågsna som orrar annars brukar vara. Sedan länge finns det inte några orrar på platsen och de skånska ängarna är i stort sett övergivna som spelplatser för orre idag. Orrens skånska utbredning har på senare år förskjutits norrut och det är högst troligt att orren inte längre finns kvar i Skåne söder om riksväg 21. Den klassiska lokalen vid Fjällmossen på Linderödsåsen står idag tom på orrar. Så sent som 2001 rapporterades 20 spelande tuppar på denna lättillgängliga lokal.

Historiskt vet vi inte hur många orrar som fanns i Skåne när beståndet var som störst. En inventering av skånska mossar i slutet av 1970-talet påträffade 213 tuppar på 33 högmossar (Johnsson 1977, 1979). Eftersom vi vet att orren då fanns ganska

utbrett också i andra öppna miljöer, kan det mycket väl ha funnits 500 tuppar vid den tidpunkten. Längre tillbaka i tid är det troligt att orren var betydligt mer talrik än så. Sammanställningen av *Skånsk Fågelatlas* visade på en tydlig minskning mellan den första atlasperioden 1974–1984 och den andra perioden 2003–2009 (Bengtsson & Green 2013). Utbredningsområdet hade närmast halverats med flera luckor i utbredningen. Några år senare försvann orren från Fjällmossen och faktiskt därmed också från den sydliga utposten på Linderödsåsen. I södra delen av Hässleholms kommun kunde jag vid eftersök inte hitta några orrar våren 2017. Rapporteringen till Artportalen är svårbedömd men sannolikt inte rättvisande då det saknades rapporter av orre från framför allt den nordligaste delen av landskapet. I och med den minskande trenden beslöt Skånes Ornitologiska Förening att till 2018 vädja om en riktad insats för att få grepp om orrens status i Skåne.

Spelande orrtupp. Foto: Mikael Gustafsson/N.

Bedömningen gjordes att orren framför allt fanns i fyra kommuner och att dessa bäst inventerades med medlemmar från lokalföreningar som täckte kommunerna. Således ansvarade Örkelljungabygdens Natur (Janne Johansson) för Örkelljunga kommun, Göingebygdens Biologiska Förening (Thomas Johnsson) för Hässleholms kommun och Naturskyddsföreningen Göinge (Mikael Gustafsson) för Osby och Östra Göinge kommuner. Föreningarna tog hjälp av sina medlemmar och gjorde upprop om spelande orrar i tidningen Norra Skåne och i andra forum, främst sociala medier. Totalt involverades 31 inventerare med god lokalkännedom av dessa fyra kommuner. I några andra kommuner togs kontakt med personer för uppgifter om känd förekomst och om det fanns möjlighet att organisera inventeringsinsatser. Av olika anledningar

genomfördes aldrig riktade inventeringar i dessa kommuner, men rapporter till Artportalen från Perstorps och Ängelholms kommuner har räknats med i sammanställningen här. I Kristianstads kommun fanns ingen känd förekomst av orre och därför gjordes ingen särskild insats där. Från Klippans kommun har vi inte fått in uppgifter om orre. Det är en kommun där det fortfarande kan finnas enstaka orrar men som i den här sammanställningen är utan förekomst.

Metodik

Det fanns inga exakta instruktioner om hur inventeringen skulle gå till. Inventeringsperioden sattes till 15 mars–10 maj och tidiga morgnar i bra väder utgjorde förutsättningen för meningsfulla inventeringar. Mossar med sedan tidigare känd

förekomst av orre prioriterades i första hand. Andra miljöer som ängar och hyggen ingick inte i inventeringarna. En del planering krävdes för att identifiera de lokaler som skulle inventeras. Flåss myr och Stensmyr som ligger både i Hässleholms och Örkelljunga kommun inventerades av Örkelljungabygdens Natur och redovisas i Örkelljunga. Vid funna spelplatser var målsättningen att notera antalet spelande tuppar och hönor där sådana sågs.

Som rimligt är när ideella krafter ska användas för en tämligen arbetskrävande insats görs kompromisser mellan omfattning och noggrannhet. Därför har inte en stor tidsåtgång lagts på att räkna in det exakta antalet spelande tuppar som uppehållit sig på de olika spelplatserna. Det handlar i flera fall om skattningar och ofta om minimumantal. Naturskyddsföreningen i Göinge identifierade 80 potentiella myrområden med förekomst av orre i

sina två kommuner. Därför har mossarna ibland lyssnats av från närliggande skogsbilvägar för att möjliggöra täckning av så många lokaler som möjligt.

Antalet besök vid varje lokal har varierat, men många lokaler har besökts vid mer än ett tillfälle.

Resultat

Totalt finns uppgifter om 166 spelande tuppar varav 1 på Hallandsåsen i Ängelholms kommun, 19 i Örkelljunga kommun, 4 i Perstorps kommun, 11 i Hässleholms kommun, 125 i Osby kommun och 6 i Östra Göinge kommun. Orrarna påträffades på 34 lokaler varav 15 ligger i Osby kommun. På flertalet lokaler fanns enbart ett fåtal tuppar, men i Osby kommun noterades minst 10 tuppar på 7 lokaler. Någon genomgång av lokalerna som ingick i inventeringen och på vilka lokaler orre observerades görs inte här mer än att fö-

Orrspel i nordöstra Skåne. Foto: Mikael Gustafsson/N.

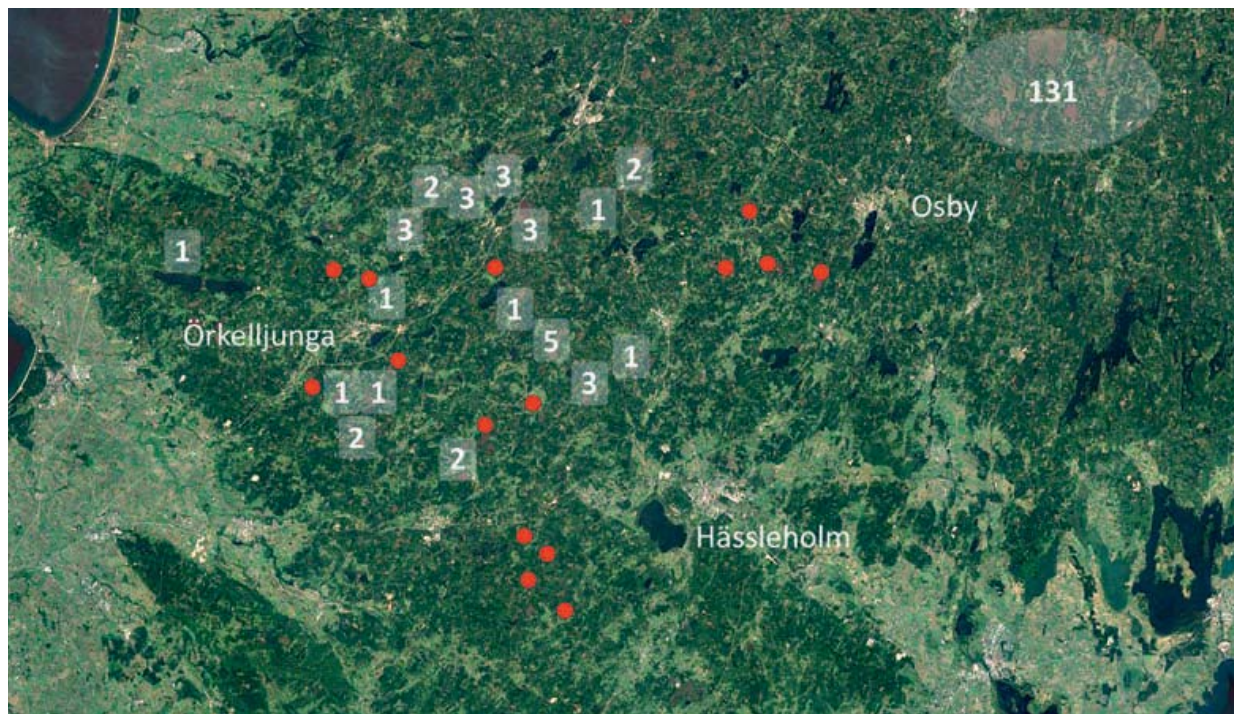
rekomsten visas på karta (Figur 1). Detta då Naturskyddsföreningen Göinge inte vill sprida lokalerna eftersom de har dåliga erfarenheter av besökande ornitologer och fotografer i norra Skåne. I Örkelljunga och Hässleholms kommun noterades sammanlagt fem hönor medan uppgifter om hönor saknas från övriga kommuner. Inga hönor har rapporterats på Artportalen.

Utöver rapporter om spelande tuppar under den aktuella inventeringsperioden finns några uppgifter på Artportalen som är värda att följa upp men som inte diskuteras här. Bland annat rapporterades på Söderåsen en tupp 12 augusti 2018.

Slutsatser

Årets inventering befäster misstankarna om att orrens utbredningsområde har krympt i Skåne och att en kraftig minskning av orrbestånden i Örkelljunga och Hässleholms kommun har ägt rum. Samtidigt fanns betydligt fler orrar i nordöstra Skåne

än vad åtminstone undertecknad hade räknat med. Ottosson m.fl. (2012) anger 75 spelande tuppar i hela Skåne, vilket onekligen var en underskattning av beståndet. Den skattningen baserades i mångt och mycket på rapporteringsviljan till Artportalen. Detta visar på vikten av att kontakta personer med god lokalkännedom och inte enbart förlita sig på inrapporterade fåglar. Den nu utförda inventeringen ska dock inte betraktas som att den skånska populationsstorleken av orre är fastställd. Det finns fortfarande en del osäkerhet kring de skattningar som gjorts och det finns orrar som inte blev räknade vid den här inventeringen. Naturskyddsföreningen Göinge har också ambitionen att följa upp med inventeringar i nordöstra Skåne under 2019. Det finns fler orrar än vad många av oss trodde i denna region, och det är förekomsten av orre i Osby kommun som med all tydlighet framstår som det skånska hoppet för artens framtid i landskapet.

Figur 1. Förekomst av orre i Skåne 2018 där rektanglar anger antalet spelande tuppar på respektive lokal med observerade orrar. Röda punkter markerar lämpliga lokaler som inventerades utan notering av orre. Den stora ellipsen i nordöstra Skåne omfattar 131 tuppar på 17 lokaler. Kartunderlag: Google Earth.

Vid en jämförelse mellan den skånska högmossinventeringen 1977 som resulterade i 213 tuppar varav 37 i Osby och Östra Göinge kommun kan det framstå som att antalet orrar har ökat på mossarna i Osby kommun. Detta är kanske inte fallet då det är svårt att jämföra olika inventeringar, där årets inventering omfattade fler lokaler. Inventeringen 1977 hade ett vidare syfte än att bara inventera orrar, men metodiken var utformad att tillfredsställa också täcka spelande orrar. På de mossar som inventerades 1977 samt vid en uppföljning 2006 på uppdrag av länsstyrelsen (Thorner 2006) är det inte så stor skillnad i antal spelande tuppar jämfört med inventeringen 2018. Mikael Gustafsson skriver längre fram i artikeln att orren var betydligt mer talrik i kommunen på 1970-talet. Orren fanns nästan "överallt" i flera öppna miljöer och inte enbart på mossar. Kanske är det så, att orrarna nu i stort sett är koncentrerade till mossarna när beståndet totalt sett har decimerats rejält?

Thomas Johnsson har poängterat att på den del av Vakö myr som ligger inom Skåne noterades endast 1–2 tuppar vid inventeringen 1977. I år fanns 25 tuppar på Skånesidan i södra delen av Vakö myr. Den här delen av myren som går in i Skåne var tämligen kraftigt igenvuxen 1977 men är mer öppen idag efter branden på Vakö myr den torra sommaren 1992. Många av lokalerna med spelande orrar i Osby kommun ligger i närheten av Vakö myr, och en intressant tanke är att utvecklingen för orre på denna lokal har gynnats av den omfattande branden och spillt över till den skånska sidan. Vakö myr skulle sålunda närmast kunna vara en förutsättning för dagens förekomst av orre i Osby kommun.

Om det finns utropstecken kring resultatet för Osby kommun är det lättare att beskriva den negativa utvecklingen av beståndet i Hässleholm och Örkelljunga

Vakö myr på gränsen mellan Skåne och Småland.
Foto: Mikael Gustafsson/N.

kommun. Vid inventeringen av högmossar 1977 räknades i Hässleholms kommun inte mindre än 106 tuppar på 18 lokaler. I år hittades cirka 11 tuppar på motsvarande mossar (+4 tuppar som spelade på mossar som överlappade med Örkelljunga kommun). Första ambitiösa inventeringen av orre i Örkelljunga kommun genomfördes åren 1998–1999, då 49 tuppar räknades. Årets 19 tuppar är förstås en rejäl minskning och följer den trend som observerades vid inventeringar i kommunen 2008 och 2014.

Det kan vara värt att påpeka hur snabbt orren försvann från Fjällmossen och Linderödsåsen när minskningen väl inleddes där. Det mesta talar nog för att vi i den närmaste framtiden ska förvänta oss en liknande snabb sorti från de kommuner som nu står i tur. Om vi vill att orren ska ha någon chans att finnas kvar i Skåne, är det

av största vikt att förstå hur det ska gå till och att lägga upp en åtgärdsplan. Annars kommer orren att gå samma öde till mötes som i Danmark och orrspel får då upplevas på annat håll än på den skånska myllan.

Reflektioner från de lokalt ansvariga

Det ska sägas här att det har varit en del diskussioner bland de lokalt ansvariga för inventeringarna efter att resultatet sammanställts. Denna diskussion fortsätter säkert på något sätt och kan kanske mynna ut i uppföljningar av den här inventeringen som kan göra oss klokare kring orrens situation i Skåne och vad som eventuellt kan göras för att förbättra läget. Diskussionen har bl.a. berört inventeringsmetodik och att orren inte är särskilt lättinventerad. Här följer kortfattade versioner av reflektionerna från de ansvariga som kanske kan utgöra underlag för fortsatta samtal.

Mikael Gustafsson, Naturskyddsföreningen Göinge:

Hur många orrar som tidigare funnits är mycket svårt att säga. Klart är att orren på 1970-talet var väl spridd över båda kommunerna med många spel både på myrar och på öppna ängar, hyggen m.m. Vid inventeringar på 1970-talet besöktes enbart enstaka myrar och hur stor den verkliga populationen var är svårt att veta. En försiktig uppskattning med tanke på den stora geografiska utbredningen då hamnar på ca 300–500 orrtuppar. Enskilda lokaler i de bästa områdena i norr hade ca 50 tuppar på 1980-talet (då man även jagade orre) så även numerären på de nu aktiva lokalerna var högre förr.

Resultatet av årets inventering med drygt 100 tuppar på 17 lokaler kan därför låta bra men måste sättas i relation till den tidigare utbredningen. Orren saknas nu helt väster om riksväg 23 och tidigare fina orrlokaler nära Visseltofta, Osby och

Killeberg var nu tomma. Alla våra nu aktiva lokaler utom en ligger inom 3 km från Vakö myr, en 1 300 ha stor myr där den stora branden 1992 gynnat orrarna. Halva myren ligger i Småland, men det finns gott om orre även på Skånesidan. Centralt i vårt kärnområde ligger Skånes största myrkomplex Väster- och Vyssle myr på 800 ha. Vakö myr fungerar troligen som en baslokal med stabil population, vilket gynnar myrarna i omgivningen.

Ett annat intressant exempel är Tagla-myren, 25 km norr om Vakö myr, där orrarna ökat kraftigt sedan 2010 då området restaurerades genom projektet "Life to ad(d)mire" då man lade igen diken och røjde igenväxningsvegetation.

Sammanfattningsvis kan vi se att den geografiska utbredningen minskat kraftigt från kanske ett 100-tal lokaler (flera på ängar, hyggen) på 1970-talet till idag ca 15 lokaler, samtliga nära Vakö myr i norr (med något undantag). Här verkar dock populationen relativt stadig.

Vi kan även se vilken naturtyp som finns i det område där orren nu finns kvar. Detta är ingen "skånsk" natur. Naturen kring Lönsboda påminner mer om Bergslagen med stora myrområden, hållmarker, inga stenmurar, fortfarande en hel del bondskog utan kalhyggen, glesbefolkat och med många månskensbönder. Utbredningen överlappar nu med andra kräsna arter som t.ex. granen vid dess naturliga sydgräns, varg, lodjur, sparvuggla, pärluggla, tjäder och järpe, som alla finns i detta område men inte alls eller mer fåtaligt i övriga Göinge.

Thomas Johnsson, Göingebygdens Biologiska Förening:

1977 ansvarade jag för en högmosseinventering i Hässleholm, Osby och Östra Göinge kommuner. Den inventeringen krävde tre besök/lokal under april månad och utfördes som en linjetaxering (!) över mosse-

planet. Syftet var att räkna mossens alla fågelarter och att finna de mossar som borde avsättas som naturreservat. Vi prioriterade då de mossar som vi förmodade hade högst potential att vara rika på fåglar och som var lika med eller större än 100 ha. Redan 1977 noterades att orren minskat kraftigt på många lokaler under de senaste decennierna sedan 1900-talets mitt!

När vi jämför resultaten från 1977 med 2018, kan vi alltså konstatera att antalet spelande orrar minskat från drygt hundra individer till cirka femton på fyrtio år. Även om inventeringen 1977 hade ett mer ambitiöst upplägg, vågar jag dra slutsatsen att antalet orrar minskat med minst två tredjedelar, sannolikt ännu mer! Jag är medvetet lite försiktig, då det gäller att tolka resultatet, då vi kan ha missat några enstaka tuppår. Vi ska även komma ihåg att vissa tuppår kan spela på öppna ängar och åkrar.

Janne Johansson, Örkelljungabygdens Natur: Örkelljunga kommun ligger längst ute i nordvästra kanten av både Skåne och av orrens utbredningsområde i landet som helhet. Under de senaste 20 åren har vi i Örkelljungabygdens Natur intresserat oss mer än vanligt för skogshönsens vara och icke-vara och har därför genomfört kommundäckande inventeringar av både tjäders och orrens förekomst. För orrens del har vi inventerat under fyra olika tillfällen: 1998/99, 2008, 2014 och så nu 2018.

Vid millennieskiftet noterade vi ca 50 orrtuppår, vilka hördes och sågs spela från 15 olika lokaler, oftast mossmarker. Men av dessa 50 tuppår kom mer än hälften från endast två lokaler, nämligen Flåssmyr (20 ex) och Smörmyr (10 ex). Orrbeståndet var alltså redan då klart sårbart. Därefter har mer än en halvering skett av beståndet och vid senaste undersökningen fanns ingen lokal där vi med säkerhet kunde notera mer än 3 tuppår.

Men sådant kan ju variera med åren.

Att orrbeståndets nedgång varit mycket stark ser man givetvis om man blickar tillbaka ända till 1940-talet och decennierna där omkring. Den tidens förekomster kommer väl aldrig tillbaka. Men nedgången under de senaste 20 åren är ju därför inte mindre beklämmande. Biotopförändringar och ökat predationstryck är säkert de starkaste faktorerna. Att myndigheter som Skogsstyrelsen och länsstyrelsen har ett stort ansvar inför framtiden är ett understatement! Naturvård bör och måste inbegripa mer än bara välvilliga ord.

Referenser

- Bengtsson, K. & Green, M. 2013. *Skånes Fågelatlas*. SkOF, Vellinge.
- Johnsson, T. 1977. Högmossarna i Göinge och deras fågelfauna – en inventeringsrapport. *Natur i Göinge, ny serie, nr 8* 1977:1–12.
- Johnsson, T. 1979. Häckfågelfaunan på de skånska mossarna. *Anser* 18:109–128.
- Ottosson, U. m.fl. 2012. *Sveriges fåglar – antal och förekomst*. SOF, Halmstad.
- Thorner, A.M. 2006. Häckfågelfaunan på de skånska mossarna. *Anser* 45:193–202.

Richard Ottvall

richard.ottvall@gmail.com

Redaktionell kommentar:

I texten nämns förekomst av järpe i nordöstra Skåne. Vi vill i sammanhanget påminna om att den senaste rapporterade och officiellt godkända observationen av arten i Skåne är från 2006. Det är därför angeläget att observationer gjorda efter 2006, samt framtida sådana, rapporteras på Artportalen. Kända förekomster av järpe är bland annat viktig information i samband med avverkningsfrågor.